शोधनिर्देशक
डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल

रमेश तूफानको जीवनी, व्यक्तित्व र कवित्व

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
नारायणप्रसाद दुवाडी
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६६

रमेश तूफानको जीवनी, व्यक्तित्व र कवित्व

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
नारायणप्रसाद दुवाडी
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०६६

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा समाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको एम.ए. दोस्रो वर्षका विद्यार्थी श्री **नारायणप्रसाद दुवाडी**ले **रमेश तूफानको जीवनी व्यक्तित्व र कवित्व** शीर्षक शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६६/१२/१९

....

डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल
शोधनिर्देशक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर
काठमाडौं ।

स्वीकृतिपत्र

१. प्रा. राजेन्द्र सुवेदी ....
(विभागीय प्रमुख)

२. डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल ....
(शोधनिर्देशक)

३. कर्णाखर खतिवडा ....
(बाह्य परीक्षक)

मितिः- २०६६/१२/२५

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेलको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । आफ्नो अति व्यस्त जीवनमा पनि अमूल्य समय दिई मलाई सल्लाह, समुचित सुझाव र मार्गनिर्देशन समेत दिएर यस शोधकार्यको लेखनमा अभिप्रेरित गर्नु हुने मेरा शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरुप्रति म हार्दिक आभार एवम् कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधविषयमा शोधकार्य गर्न अवसर जुटाउने नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति म हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । प्रस्तुत शोधकार्य सम्पन्न गर्नका लागि आवश्यक सामग्री एवम् जानकारी प्रदान गर्नुहुने आदरणीय शोधनायक रमेश तूफानप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । शोधपत्र तयार गर्ने कार्यमा समय समयमा प्रत्यक्ष तथा साङ्केतिक निर्देशन सुझाव तथा हौसला दिई उत्प्रेरित गर्नुहुने आदरणीय गुरु प्रा. केशव सुवेदी र विभागीय प्रमुख प्रा. राजेन्द्र सुवेदीप्रति कृतज्ञ छु ।

सदा इज्जत र प्रतिष्ठाका लागि जीवनमा सङ्घर्ष गर्नुपर्छ भन्ने नैतिक अर्ती दिंदै आर्थिक र व्यावहारिक समस्यासँग जस्तोसुकै अवस्थामा पनि सङ्घर्ष गरेर आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्ची मेरो अध्ययनलाई यस अवस्थासम्म पुऱ्याउनु हुने बुबा सूर्यप्रसाद दुवाडी र आमा मनका दुवाडीप्रति आजन्म ऋणी छु । शोधकार्य पूर्ण गर्नका लागि सहयोग गर्ने मेरा भिनाजु लेखनाथ ढकालप्रति आभारी छु । मलाई शोकार्यमा सहयोग गर्ने मेरा मित्रहरू शैलेशकुमार उपाध्याय, शान्तिराम गौतम, गोविन्द पौडेल, मणि गौतम र दिदी लक्ष्मी अधिकारीलाई हार्दिक धन्यवाद दिन्छु ।

अन्त्यमा म यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुरसमक्ष पेस गर्दछु ।

शैक्षिक सत्र २०६३/६४
मितिः २०६६/१२/१९

शोधार्थी
नारायणप्रसाद दुवाडी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर, काठमाडौं ।
२०६६

विषयसूची

		पृष्ठ
पहिलो परिच्छेद : शोधपरिचय		१
१.१	शोधशीर्षक	१
१.२	शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३	विषय परिचय	१
१.४	समस्याकथन	१
१.५	शोधकार्यको उद्देश्यहरू	२
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७	शोधकार्यको औचित्य	२
१.८	शोधकार्यको सीमाङ्कन	३
१.९	सामग्रीको सङ्कलन विधि	३
१.१०	शोधविधि	३
१.११	शोधपत्रको रूपरेखा	३
दोस्रो परिच्छेद : रमेश तूफानको जीवनी		४
२.१	जन्म र जन्मस्थान	४
२.२	बाल्यकाल र स्वभाव	४
२.३	शिक्षादीक्षा	५
	२.३.१ अक्षरारम्भ र प्राथमिक शिक्षा	५
	२.३.२ माध्यमिक तहको शिक्षा	६
	२.३.३ उच्चतहको शिक्षा	७
२.४	व्रतबन्ध	८
२.५	विवाह र सन्तान	८
२.६	आर्थिक अवस्था	९
२.७	रुचि	१०
२.८	कार्यक्षेत्र	११
	२.८.१ शैक्षिक सेवा	११
	२.८.२ प्रशासनिक सेवा	११

२.९ राजनीतिक संलग्नता ११
२.१० संस्थागत संलग्नता १२
२.११ भ्रमण १३
२.१२ सम्मान तथा पुरस्कार १३
२.१३ धारणा/मान्यता १३
२.१४ सुख दु:खका क्षणहरू १५
२.१५ लेखन १५
२.१५.१ लेखनको प्रेरणा र लेखनारम्भ १५
२.१५.२ फुटकर लेखरचनाहरूको सूची १६
तेस्रो परिच्छेद : रमेश तूफानको व्यक्तित्व १७
३.१ पृष्ठभूमि १७
३.२ शारीरिक व्यक्तित्व १८
३.३ व्यक्तित्वका विभिन्न पाटाहरू १९
३.३.१ साहित्यिक व्यक्तित्व १९
३.३.२ साहित्येतर व्यक्तित्व २०
३.३.३ जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वबीच अन्तर्सम्बन्ध २१
चौंथो परिच्छेद :रमेश तूफानका कृतिहरूको विश्लेषण २२
४.१ **सिपाहीको चिठ्ठीबाट** कवितासङ्ग्रको विश्लेषण २२
४.१.१ परिचय २२
४.१.२ विषयवस्तु वा भावभूमि २३
४.१.३ कविताको मूल भाव २३
४.१.४ विषयवस्तु ३५
४.१.५ सहभागी ३६
४.१.६ परिवेश ३७
४.१.७ उद्देश्य ३७
४.१.८ दृष्टिविन्द ३८
४.१.९ भाषाशैलीय विन्यास ३८
४.१.१० निष्कर्ष ३९

४.२ **रमेश तूफान नाम हुनुलाई कवितासङ्ग्रको विश्लेषण** ३९
४.२.१ परिचय ३९
४.२.२ विषयवस्तु वा भावभूमि ४०
४.२.३ कविताको मूल भाव ४१
४.२.४ विषयवस्तु ५०
४.२.५ सहभागी ५१
४.२.६ परिवेश ५१
४.२.७ उद्देश्य ५१
४.२.८ दृष्टिबिन्दु ५२
४.२.९ भाषाशैलीय विन्यास ५२
४.२.१० निष्कर्ष ५३
४.३ **रमेश तूफानका काव्य प्रवृत्ति** ५३
पाँचौं परिच्छेद : उपसंहार ५५
परिशिष्ट **रमेश तूफानसँग लिइएको लिखित अन्तर्वार्ता** ५८
सन्दर्भग्रन्थसूची ६४

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

सङ्क्षिप्त रूप		पूर्ण रूप
आई.ए.	-	इन्टरमिडिएट अफ आर्ट्स
एम.ए.	-	मास्टर अफ आर्ट्स
एस.एल.सी.	-	स्कुल लिभिङ सर्टिफिकेट
क्र.सं.	-	क्रम सङ्ख्या
गो.प.	-	गोरखापत्र
सं.	-	संस्करण
डा.	-	डाक्टर
त्रि.वि.	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
ने.के.वि.	-	नेपाली केन्द्रीय विभाग
ने.रा.प्र.प्र.	-	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पृ.	-	पृष्ठ
प्र.	-	प्रकाशन
बी.ए.	-	ब्याचलर अफ आर्ट्स
रा.स.स.	-	राष्ट्रिय समाचार समिति
स्व.	-	स्वर्गीय
सम्पा	-	सम्पादन/सम्पादक
सा.प्र.	-	साझा प्रकाशन